

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ
LXIV/1

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК
ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ
MATICA SERBICA
CLASSIS LITTERARUM
ARCHIVUM PHILOLOGICUM ET LINGUISTICUM

Покренут 1957. године
До XXVI књиге (1983) излазио под називом *Зборник за филологију и лингвистику*

Главни уредници:
Др Миливој Павловић (1957–1960), др Рудолф Коларић (1961–1962),
академик Павле Ивић (1963–2000), академик Александар Младеновић (2001–2009),
академик Јасмина Грковић-Мејџор (2010–)

LXIV/1

Уредништво:
Др МИЛИВОЈ АЛАНОВИЋ, Др НАДА АРСЕНИЈЕВИЋ, Др ЖАРКО БОШЊАКОВИЋ,
Др ЈАСМИНА ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР, Др ДРАГА ЗЕЦ, Др МАРИНА КУРЕШЕВИЋ, Др ГЕРХАРД НЕВЕКЛОВСКИ,
Др МОТОКИ НОМАЋИ, Др СЛОБОДАН ПАВЛОВИЋ, Др ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ, Др МАТО ПИЖУРИЦА,
Др ВЛАДИСЛАВА РУЖИЋ, Др СВЕТЛАНА М. ТОЛСТОЈ, Др ЗУЗАНА ТОПОЛИЊСКА, Др БЈОРН ХАНСЕН

Collegium redactorum:
Dr MILIVOJ ALANOVIĆ, Dr NADA ARSENIJEVIĆ, Dr ŽARKO BOŠNJAKOVIĆ, Dr JASMINA GRKOVIĆ-MAJOR,
Dr BJÖRN HANSEN, Dr MARINA KUREŠEVIĆ, Dr GERHARD NEWEKLOWSKY, Dr MOTOKI NOMACHI,
Dr SLOBODAN PAVLOVIĆ, Dr DRAGOLJUB PETROVIĆ, Dr MATO PIŽURICA, Dr VLADISLAVA RUŽIĆ,
Dr SVETLANA M. TOLSTOJ, Dr ZUZANNA TOPOLIŃSKA, Dr DRAGA ZEC

Главни и одговорни уредник:
Академик ЈАСМИНА ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР

ISSN-0352-5724 | UDK 80/81(082)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

LXIV/1

НОВИ САД
2021

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Ор с а т Л и г о р и о: Опаске уз историју лат. <i>oleum</i> (из балканског латинитета XIV)	7
Р а д м и л о М а р о ј е в и ћ: Вербализација текста <i>Шћејана Малој</i> (реконструкција састављеног писања)	25
Н а д а А р с е н и ј е в и ћ: Граматикализација семантичких обележја глагола визуелне перцепције у српском језику	47
Ж а р к о Б о ш њ а к о в и ћ: Функције и значења номинатива у говору села Бинач и Клокот у Горњој Морави	67
С в е т л а н а Т и р к о в и ћ: Незаменичка употреба енклитичког облика датива рефлексивне заменице <i>си</i> у тимочким говорима: синтаксички обрасци	97
М и л њ а н а Ч о п а: Језичка анксиозност код говорника косовско-ресавског дијалекта у контакту са стандардним идиомом	115
Р а д о с л а в а Т р н а в а ц: Класификација вредносног система новинског дискурса о епидемији коронавируса у руском језику	131
А н а Х а л а с П о п о в и ћ: Метафоре у семантици придева из домена чврстоће у енглеском и српском	147
Ю л и я Ш а п и ч: О скрытом в глубине: <i>глубина</i> как элемент понятийной метафоры (русско-сербская параллель)	171

КРИТИКЕ И ПРИКАЗИ

Ј а с м и н а Г р к о в и ћ - М е ј о р: Јованка Радић, Виктор Д. Савић (ур.). <i>Наслеђе и стиварање</i> ✦ <i>Свети Ђурило</i> ✦ <i>Свети Сава: 869–1219–2019</i>	183
Е д и т а А н д р и ћ: Dušanka Zvekić-Dušanović. <i>Epistemička modalnost u srpskom i mađarskom jeziku</i>	188
М и л и в о ј А л а н о в и ћ: Јелена Редли. <i>Агвербијална и агноминална квалификаивност у сџангардном српском језику</i>	195
М а р и ј а н а Ђ у к и ћ: Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик. <i>Којнијивни йравац у срјској ејнолинјивсијници – йочеци развоја и акйуелни йроблеми</i>	199
Т а т ј а н а Т р а ј к о в и ћ: Радивоје Младеновић. <i>Говор северношарйланинске жује Сиринић</i>	205
Упутство за припрему рукописа за штампу	211
Contents	217

UDC 81'373.6

UDC 811.124'373.6

https://doi.org/10.18485/ms_zmsfil.2021.64.1.1

Изворни научни рад

Орсат Лигорио

ОПАСКЕ УЗ ИСТОРИЈУ ЛАТ. *OLEUM*
(ИЗ БАЛКАНСКОГ ЛАТИНИТЕТА XIV)*

У овом раду обрађују се три питања из историје лат. *oleum*: 1. да ли је од лат. *oleum* 'маслиново уље, уље' могуће извести оне наслијеђене облике у романским језицима који се обично схватају као незаконотјерни, тј. порт. *óleo* 'уље', шп. *óleo* 'уље', ит. *olio* 'уље', кат. *oli* 'уље', окц. *oli* 'уље', стфр. *oile* 'уље', фр. *huile* 'уље'; 2. да ли је могуће, под претпоставком да је стсл. *ољн* 'уље' зајмљено од лат. *oleum*, да је *ћ* (за који се углавном нуде различита *ad hoc* рјешења) уствари правилан рефлекс; 3. да ли је могуће, под претпоставком да је сх. *љље* зајмљено од лат. *oleum*, овај облик од његовог предлошка извести на правилан и закономјеран начин? Тежиште рада је на трећем питању.

Кључне ријечи: етимологија, грчки, латински, романски, далматоромански, старословенски, словенски, српскохрватски.

This paper discusses three issues which feature in the etymology of Latin *oleum* 'olive oil, oil'. 1. Can aberrant or so-called learned forms in Romance languages (Portuguese, Spanish *óleo* 'oil', Italian *olio* 'oil', Catalan, Occitan *oli* 'oil', Old French *oile* 'oil', French *huile* 'oil') in fact be derived from Latin *oleum* regularly? 2. Assuming Old Church Slavonic *ољн* 'oil' was borrowed from Latin *oleum*, can *ћ* (which is typically subject to a variety of *ad hoc* explanations) in fact be a regular reflex? 3. Assuming Serbo-Croatian *љље* 'oil' was borrowed from Latin *oleum*, can it be derived regularly and in accordance with the hitherto known sound laws? Particular emphasis is placed on the third question.

Key words: etymology, Greek, Latin, Romance, Dalmatian Romance, Old Church Slavonic, Slavic, Serbo-Croatian.

1. Увод. Етимологија сх. *љље* на први поглед дјелује јасно и непроблематично: **сх. *љље* потиче од лат. *oleum* 'маслиново уље, уље'**, али, када се једном почне то становиште претресати, онда убрзо постаје све теже и теже да се оно образложи у оквиру гласовних законитости и других појава које су доказано биле на дјелу у српскохрватским латинизмима. У овом раду ја сам себи стога за главно питање поставио то да ли је могуће *љправилно* извести сх. *љље* од лат. *oleum* и, ако јесте, како *љтачно* то има бити?

* Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према уговору бр. 451-03-9/2021-14 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ. Током писања често сам се обраћао на гг. Н. Вулетића, М. Гринберга, А. Миленковића и С. Хабијанца који су ми помогли да разбистрим многа нејасна мјеста. На свему им срдачна хвала!

2. ГРАЂА

2.1. **Из грчког језика:** грч. ἔλαιον п. ‘уље’, мик. *e-ra-wo* /elaiṓon/ п. ‘уље’, кип. ἔλαιον п. ‘уље’ (FRISK 1960–72: 480; CHANTRAINE 1968–80: 331; BEEKES 2010: 400sq.).

2.2. **Из латинског језика:** лат. *oleum* п. ‘уље’ (TLL IX 2 545–553; WALDE – HOFMANN 1938–54³: II 205sq.; ERNOUT – MEILLET 1959⁴: 460).

2.3. **Из романских језика:** а. порт. *óleo* м. ‘уље’ (MACHADO 1977: IV 247), шп. *óleo* м. ‘уље’ (DECH IV 280sq.), кат. *oli* м. ‘уље’ (DELC VI 51), окц. *oli* м. ‘уље’, стфр. *oile* f. ‘уље’, фр. *huile* f. ‘уље’ (FEW VII 341–345); б. ит. *olio* м. ‘уље’, сттоск. *oglio* м. ‘уље’, млет. *ò(g)io* м. ‘уље’ (DEI 2639sq., DELI² 1067), сард. *odzu* м. ‘уље’, рум. *uléi* п. ‘уље’ (CIORANESCU 1966: 871sq.), итд.

2.4. **Из германских језика:** а. гот. *alēw* п. ‘уље’ (UHLENBECK 1900²: 10; LENMANN 1986: 26sq.); б. стенг. *ele* м. ‘уље’, нтумб. *æle* м. ‘уље’ (HOLTHAUSEN 1963²: 244), сренг. *oile* ‘уље’, енг. *oil* ‘уље’, стфриз. *olie* ‘уље’, хол. *olie* с. ‘уље’ (DE VRIES 1992³: 481), стсакс. *oli* ‘уље’, срнњ. *olie* ‘уље’, ствњ. *oli / ole / olei* ‘уље’, њем. *Öl* п. ‘уље’ (KLUGE – SEEBOLD 1989²²: 516); в. позно стнорд. *olea / olia* f. ‘уље’ (DE VRIES 1977²: 418), шв. *olja* с. ‘уље’, норв. *olje* с. ‘уље’ (FALK – TORP 1910–11: 790), итд.

2.5. **Из словенских језика:** а. стсл. *ѡлѣн / ѡлѣн / ѡлен* м. ‘уље’ (LPSGL 1155; EWSS 102; SEW I 264; ESJS V 280), *ѡлѣн / ѡлен* м. ‘уље’ (LPSGL 502; ESJS X 583); б. струс. *ѡлѣн* м. ‘уље’, рус. *олѣй* м. ‘уље’, блр. *алѣй* м. ‘уље’, укр. *о́лія* f. ‘уље’ (VASMER 1953–58: II 263 / ФАСМЕР 1986–87: III 134); в. чеш. *olej* м. ‘уље’ (МАСНЕК 1957²: 413), слк. *olej* м. ‘уље’ (KRÁLIK 2015: 401), глуж. *wolij* м. ‘уље’, длуж. *wolej* м. ‘уље’ (SCHUSTER-ŠEWС 1978–89: 1650), пољ. *olej* м. ‘уље’ (BORYŚ 2005: 390); г. слн. *ólje* п. ‘уље’, слн. дијал. *ól* (ESSJ II 247; SNOJ 2015³ s.v.), стерп. *ѡлео* п. ‘(црквено) уље’ (Даничић 1863–64: III 518), сх. *ѡље* п. (Вук 1818: 862; ERHSJ III 543; Росси 1990: 256sq.; ГЛУНАК 1993: 653), сх. дијал. *ѡлѣј* м. ‘ланено уље’ (Војводина, Вук 1818: 506), сх. дијал. *јелеј* м. ‘(црквено) уље’ (православни, VASMER 1944: 69), буг. *ѡлио* п. ‘уље’ (БЕР IV 858), буг. *елѣј* м. ‘(црквено) уље’ (*op.cit.* I 489), итд. Додатно из српскохрватских приморских, највише управо чакавских говора (по избору): *ѡље* п. Прчањ, Дубровник (REŠETAR 1900: 65), *ѡје* п. Брусје (DULČIĆ – DULČIĆ 1985: 704), *ули* п. Марулић (MOGUŠ 2001: 307), *ѡлѣ* п. Вргада (JURIŠIĆ 1973: 224), *ѡлѣј* п. Омишаљ на Крку (MAHULJA 2006: 346), *ѡле* п. Бели на Цресу (VELČIĆ 2003: 501).

2.6. **Из других језика** (по избору): а. јерм. *ewl* ‘уље’, дијал. *el* ‘уље’ (OLSEN 1999: 954, MARTIROSYAN 2010: 271); б. алб. *vaj* м. ‘уље’, гег. *voj* м. ‘уље’ (EWA 1981: 462; OREL 1998: 492); в. стир. *ole* ‘уље’, ир. *ola* f. ‘уље’, велш. *olew* м. ‘уље’, брет. *oleo* ‘(црквено) уље’ (PEDERSEN 1909–13: I 194); г. мађ. *olaj* ‘уље’ (BENKŐ 1993: 1058).

3. ПРЕГЛЕД. Литература о историји лат. *oleum* ‘уље’ дугачка је и веома богата; у њој се тако стигао досле скупити голем број информација од којих се данас неке сматрају неспорним (в. од. 3.1 и 3.2 доле), неке спорним (в. од. 3.3 доле), а неке упитним (в. од. 3.4 доле).

3.1. По мојој процјени **неспорно је**:

а. да је, како мисли нпр. и ВЕЕКЕС 2010: 400sq., грч. ἔλαιον ‘уље’ (Хом. *Ил.*) (= мик. *e-ra-wo* /e:laijon/, кип. ἔλαιον) зајмљено од неке непознате ријечи из предгрчког супстрата (који је и сам непознат изузев по траговима које је управо у облику позајмљеница оставио по различитим индоевропским језицима древног Медитерана, прије свега у грчком);

б. да је, како мисле нпр. и WALDE – HOFMANN 1938–54³: II 205sq., грч. ἔλαιον ‘уље’ зајмљено у латински као **eleiujom*, и то тако што је αι дало *ei* услијед правилног слабљена вокала и дифтонга у непочетним слоговима, као нпр. и у пит. **en-kaid-* > стлат. *en-ceid-eretis* (= лат. *incīderētis*) ‘усјећи’ (на *Senatus consultum de Bacchanalibus*) (в. нпр. WEISS 2009: 119 и уп. DE VAAN 2008: 79sq., 300);

в. да је, како мисле нпр. и ERNOUT – MEILLET 1959⁴: 460, лат. **eleiujom* ‘уље’ затим дало *oleum* ‘уље’, и то тако што је **el* испред непредњег вокала правилно дало *ol*, као нпр. и у пит. **uelō* > лат. *volō* ‘хтјети’ (в. нпр. WEISS 2009: 139 и уп. DE VAAN 2008: 687), и што је **-eiujom-* правилно дало *-eu-*, као нпр. и у пит. асс. **deijom* > лат. *deum* ‘бог’ (в. WEISS 2009: 101 и уп. DE VAAN 2008: 167sq.);

г. да је, како мисли нпр. и PEDERSEN 1909–13: I 194, лат. *oleum* ‘уље’ зајмљено у келтски као стир. *ole* ‘уље’, ир. *ola* ‘уље’, велш. *olew* ‘уље’, брет. *oleo* ‘(црквено) уље’, с тим да у случају британских облика, тј. велш. *olew* и брет. *oleo*, ваља рачунати са лат. дијал. **olevum* мјесто лат. *oleum*, као нпр. и у велш. *pydew* < лат. *puteus* > лат. дијал. **putevus* ‘џуч, зденац’ (в. *op.cit.* I 253);¹

д. да би лат. *oleum* ‘уље’ дало вулг. лат. *oliu(m)* ‘уље’, и то тако што би лат. *e* у хијату правилно ослабило у вулг. лат. *i* (в. нпр. VÄÄNÄNEN 1981³: 45) и што би лат. *m* на крају у вулгарном латинитету почело да се губи (в. *op. cit.* 66), као нпр. у лат. *caseum* > вулг. лат. *casiu(m)* ‘сир’ (на графиту из Помпеја);

ђ. да је, како мисле нпр. и HOLTSHAUSEN 1963²: 244; DE VRIES 1992³: 481 и KLUGE (– SEEBOLD) 1989²²: 516, вулг. лат. *oliu(m)* ‘уље’ зајмљено у германски као стенг. *ele* ‘уље’, нтумб. *æle* ‘уље’, стфрриз. *olie* ‘уље’, хол. *olie* ‘уље’, стсакс. *oli* ‘уље’, срнњ. *olie* ‘уље’, ствњ. *oli / ole / olei* ‘уље’, њем. *Öl* ‘уље’, и то, како се чини, од облика генитива сингулара, вулг. лат. *oliī*, с тим да је услијед *i*-прегласа *o* правилно у староенглеском постало *e* или *æ* а у њемачком *ö* (в. нпр. FULK 2018: 61–67);

е. да је, како мисле нпр. и FALK – TORP 1910–11: 790, вулг. (или ср.) лат. *oliu(m)* ‘уље’ зајмљено у позни старонордијски као *olea / olia* ‘уље’ (f. sg.), и то, како се чини, од облика номинатива плурала, вулг. (или ср.) лат. *olia*, тако што је неутрум плурала услијед метаплазма броја и рода у германско-романском контакту погрешно идентификован са фемининумом сингулара, као нпр. и у лат. *pala(n)tia* (n. pl.) → ствњ. *pfalanza* (f. sg.) ‘џолача, палата’ (в. нпр. KLUGE (– SEEBOLD) 1989²²: 539);

ж. да би лат. *oleum* ‘уље’ путем вулг. лат. *oliu(m)* дало пром. **olju*, и то тако што би се у склопу замјене вокалског квантитета квалитетом лат. *ō* правилно одмијенило са пром. **o* (в. нпр. ALKIRE – ROSEN 2010: 15sq.), што би се

¹ У британском латинитету стоји *-evus* мјесто *-eus*. Та појава јавила се вјероватно услијед уплива британских језика пошто у фонетици тих језика по правилу бива да **e(h)u* да *eju*; в. више у JACKSON 1994: 86–94; ADAMS 2007: 577–624 и SCHRIJVER 1995: 384.

лат. *e* у хијату правилно редуковало у пром. **i* (в. *op. cit.* 64) и што би се лат. *m* (које је на крају ријечи почело да се губи још у вулгарном латинитету) у прароманском у потпуности изгубило (в. *op. cit.* 36), као нпр. и у лат. *folium* > пром. **fōliu* ‘лист’ (REW⁵ 3415);

з. да је, како хоће нпр. и REW⁵ 6054, вулг. лат. **ōliu* наслијеђено у романски као стоск. *òglio* ‘уље’, млет. *ò(g)io* ‘уље’, сард. *odzu* ‘уље’, и то тако што је пром. **li* правилно дало стоск. *gli*, млет. *(g)i*, сард. *dz* (в. нпр. RONLFS 1966: 396sq.), као нпр. и у пром. **fōliu*, пл. **fōliā* > ит. (тоск.) *fòglio* / *fòglia* ‘лист’, млет. *fò(g)ia* ‘лист’, сард. *fodza* ‘лист’ (REW⁵ *loc. cit.*);

и. да је, како хоће нпр. и EWA 1981: 462, пром. **ōliu* зајмљено у албански као тоск. *vaj* ‘уље’, гег. *voj*, и то тако што је пром. **q* на почетку ријечи зајмљено као тоск. *va*, гег. *vo*, као нпр. и у лат. *orphanum* > пром. **orfanu* → тоск. *varfēr*, гег. *vorfēn* ‘сиромашан’ (в. нпр. LANDI 1989: 61 и уп. REW⁵ 6150), и што је пром. **li* постало алб. *j*, као нпр. и у лат. *familia* > пром. **familia* → алб. *fëmijë* ‘породица’ (в. нпр. LANDI 1989: 61 и уп. REW⁵ 3180).

3.2. Такође је неспорно:

а. да је, како хоће нпр. и FEW VII 344, сренг. *oile* ‘уље’ (> енг. *oil* ‘уље’) зајмљено од стфр. *oile*, што в. тач. 3.4 а доле;

б. да је, како мисле нпр. и МАСНЕК 1957²: 413, KRÁLIK 2015: 401 и SCHUSTER-ŠEWIC 1978–89: 1650 (*pace* BORYŠ 2005: 390), чеш. *olej* ‘уље’, слк. *olej* ‘уље’, глуж. *wolij* ‘уље’, длуж. *wolej* ‘уље’, пољ. *olej* ‘уље’ зајмљено од ствњ. *olei*, што в. тач. 3.1 ђ горе;

в. да је, како мисле нпр. и FALK – TORP 1910–11: 790, шв. *olja* ‘уље’, норв. *olje* ‘уље’ зајмљено од срњ. *olie*, што в. тач. 3.1 ђ горе;

г. да је, како мисли нпр. и ВЕНКО 1993: 1058, мађ. *olaj* ‘уље’ зајмљено из западносл. *olej*, што в. тач. 3.2 б горе, тако што је *o–e* дјејством хармоније вокала правилно дало *o–a*;

д. да је, како хоће нпр. и ESSJ II 247 (*pace* ERHSJ III 543), сх. *òlāj* ‘ланено уље’ (Војводина) зајмљено од мађ. *olaj*, што в. тач. 3.2 г горе;

ђ. да је, како хоће нпр. и ESJS V 280, стсл. *ѡѡн* / *ѡѡн* / *ѡѡн* ‘уље’, стрп. *ѡѡ* ‘(црквено) уље’ зајмљено од (ср.)грч. *ἔλαιον* [‘eleon], што в. тач. 3.1 а горе;

е. да је сх. *јелеј* ‘(црквено) уље’ (православни), буг. *елѡ* ‘(црквено) уље’ зајмљено од стсл. *ѡѡн* / *ѡѡн* / *ѡѡн* ‘уље’, што в. тач. 3.2 ђ горе;

ж. да је, како мисли нпр. и CIORANESCU 1966: 871sq., рум. *ulѡi* ‘уље’ зајмљено од стсл. *ѡѡн* / *ѡѡн* ‘уље’, што в. тач. 3.4 б доле, тако што стсл. *ѡ* испред *e*, *i* правилно даје рум. *e*, као нпр. и у стсл. *свѡштѡнѡѡ* → рум. (*s*)*fѡѡnic* ‘свијећњак’ (в. нпр. DENSUSIANU 1901: 279), а стсл. *ѡ* у протоничкој позицији правилно даје рум. *u*, као нпр. и у стсл. *пѡдѡнѡѡ* → рум. *pѡдѡrie* ‘мноштво’ (в. *op. cit.* 273);

з. да је, како хоће нпр. и БЕР IV 858, буг. *ѡлиѡ* ‘уље’ зајмљено од ит. *olio*, што в. тач. 3.4 а доле.

3.3. Спорно је:

а. да ли је јерм. *ewѡ* ‘уље’ (*Библ.*), дијал. *et* ‘уље’ зајмљено из истог извора као и грч. *ἔλαι(φ)ѡν* (MARTIROSYAN 2010: 271; BEEKES 2010: 400sq.), што в. тач. 3.1 а горе, или је пак наслијеђено из ие. прајезика, било од пие. **seib* / *soib-l-o-* (од коријена **seib-* ‘лити’, в. MATZINGER 2006) или од пие. **selp-o-* (од коријена **selp-* ‘мастан’, в. KORTLANDT 2008), што бива јер није јасно да ли се

јерм. *ewl* заиста да поредити са грч. ἔλαι(φ)ον и тако свести на исти праоблик или не (мада и упркос тому, колико се мени чини, преовладава мишљење да се ради о ријечи која је у јерменском зајмљена а не наслијеђена);

б. да ли је гот. *alēw* ‘уље’ (*Библ.*) зајмљено непосредно од лат. *oleum*, што в. тач. 3.1 в горе, или пак путем каквог посредног облика, било келтског (MUCH 1893: 34; SOLMSEN 1895; UNTERMANN 1955: 394–399), илирског (KRETSCHMER 1948: 25), или ретског (POLOMÉ 1985: 309–311), мада посљедњи радови на ту тему говоре у прилог непосредног заимања, тј. да је гот. *alēw* од лат. *oleum* (PAGLIARULO 2019), што би могло бити под условом да *alēw* наставља *oleum* > **olevum* (као и у британском латинитету, в. тач. 3.1 г горе) при чему би лат. *o* било одомаћено као гот. *a*, што је непроблематично, а лат. *e* као гот. *ē*, што јесте проблематично али се да поредити са гал. *celicnon* > гот. *kēlikn* ‘кула’.

3.4. Упитно је:

а. да је, како би хтио нпр. REW⁵ 6054 или FEW VII 344sq.,² порт. *óleo* ‘уље’, шп. *óleo* ‘уље’, ит. *olio* ‘уље’, кат. *oli* ‘уље’, окц. *oli* ‘уље’, стфр. *oile* ‘уље’, фр. *huile* ‘уље’ тзв. учен облик (фр. *forme savante*, ит. *forma dotta*, шп. *forma culta*) који се – пошто је маслиново уље кроз историју европске културе на цијени било не само као прерађевина од велике тржишне вриједности него и као твар од нарочитог вјерског значаја – обично тумачи утицајем тросложног цркв. лат. *oleum* на двосложно пром. **qliu* (што је учинило да и тај облик буде тросложан, тј. **qliu*) а то бива, како се такође обично сматра, тим више што би се закономјерни исход лат. *oleum* у западнороманским језицима поклопио са исходом лат. *oc(u)lus* ‘око’ (> порт. *olho* ‘око’, шп. *ojo* ‘око’, кат. *ull* ‘око’, окц. *uelh* ‘око’, фр. *œil* ‘око’);

б. да је, како би хтио нпр. ESJS X 583,³ стсл. оџн / оџн ‘уље’ зајмљено од лат. *oleum*, а да је, како би хтио нпр. BRÜCKNER 1913: 307 или VASMER

² REW⁵ 6054, о свим горепоменутим ром. облицима: „Die meisten Formen [...] weisen auf dreisilbiges *oleum*; z. T. handelt es sich deutlich um Buchformen, die den Klöstern entstammen”.

FEW VII 344sq., о свим горепоменутим ром. облицима: „Der grund zu der von den sonst bekannten normen abweichenden entw[iclungen] liegt wohl darin, dass *oleum* ein in der religiösen sphäre häufig gebrauchtes wort ist, besonders dank dem in jeder kirche ohne unterbruch brennenden öllicht, dem heiligen öl, das in der liturgie in den sakramenten der taufe, der priesterweihe, der firmung, der letzten ölung, der verwendung zu heilzwecken usw. dient. [...] In zahlreichen damit verbunden kultischen formeln hörte das volk immer wieder das wort in seiner lateinischen form”.

MACHADO 1977: IV 247, о порт. *óleo* ‘уље’: „Do lat. *oleu-* por via culta, provávelmente eclesiástica”.

DECH IV 280sq., о шп. *óleo* (и другим горепоменутим ром. облицима): „Todos los romances [...] presentan en este vocablo formas semicultas o, mejor, de evolución retrasada, debidas al esfuerzo que hizo el lat. vg. tardío por pronunciar *o-li-u* en tres sílabas”.

DELC VI 51, о кат. *oli* (и другим горепоменутим ром. облицима): „[D]el llatí *oleum* [...]; en català, com també en algunes altres llengües romàniques, el mot presenta un tractament migsave i més ben dit una evolució retardada”. Укључујући и додатно објашњење на стр. 52: „Diversos factors degueren influir en aquest comportament fonètic: d’una banda, una tendència a evitar l’homonímia amb *ull*; d’altra, la influència del llenguatge culte; l’ús del mot pels eclesiàstics (*oli* de l’anties, sants *olis*) i sobretot pels apotecaris i pels metges que receptaven o preparaven diverses menes d’olis contra malalties”.

DEI 2639sq., о ит. *olio*: „[Dal l]atino *oleum* che dovè essere letto nell’alto medioevo trisillabo”.

DELI² 1067, о ит. *olio*: „[Dal l]atino *oleu(m)* [...]con un adattamento da alcuni considerato insolito”.

³ ESJS X 583, о стсл. оџн: „Přejetí z lat. *oleum*”.

[2] nom.	* <i>elaiuom</i>	>	<i>oleum</i>	* <i>elaiuā</i>	>	<i>olīva</i>
gen.	* <i>elaiuī</i>	>	<i>ol(ī(v))ī</i>	* <i>elaiuōsom</i>	>	<i>oleōrum</i>
dat.	* <i>elaiuō</i>	>	<i>oleō</i>	* <i>elaiuīs</i>	>	<i>ol(ī(v))īs</i>
acc.	* <i>elaiuom</i>	>	<i>oleum</i>	* <i>elaiuā</i>	>	<i>olīva</i>
voc.	* <i>elaiuom</i>	>	<i>oleum</i>	* <i>elaiuā</i>	>	<i>olīva</i>
abl.	* <i>elaiuōd</i>	>	<i>oleō</i>	* <i>elaiuīs</i>	>	<i>ol(ī(v))īs</i>

гдје основа није у свим падежима уједначена него се у једној групи падежа пред завршетком налази *ole-* а у другој *olīv-*.

Упореди стару промјену лат. *deus* ‘бог’:

[3] nom.	* <i>deiuos</i>	>	<i>deus</i>	* <i>deiuī</i>	>	<i>d(ī(v))ī</i>
gen.	* <i>deiuī</i>	>	<i>d(ī(v))ī</i>	* <i>deiuōsom</i>	>	<i>deōrum</i>
dat.	* <i>deiuō</i>	>	<i>deō</i>	* <i>deiuīs</i>	>	<i>d(ī(v))īs</i>
acc.	* <i>deiuom</i>	>	<i>deum</i>	* <i>deiuōs</i>	>	<i>deōs</i>
voc.	* <i>deiuē</i>	>	<i>dīve</i>	* <i>deiuī</i>	>	<i>d(ī(v))ī</i>
abl.	* <i>deiuōd</i>	>	<i>deō</i>	* <i>deiuīs</i>	>	<i>d(ī(v))īs</i>

гдје основа такође није у свим падежима уједначена него се у једној групи падежа пред завршетком налази *de-* а у другој *dīv-*; в. DE VAAN 2008: 167sq.

(Уочи да лат. **deiuos*, као и **elaiuom*, има слијед *-*eiūV-* који је по сриједи; уп. нпр. стинд. *devāh* ‘дева, бог’, ав. *daēuiō* ‘даева, злодух’, литв. *dīēvas* ‘бог’.)

Неометено дјејство гласовних промјена доводи управо до парадигме [2] (и [3]) пошто у латинском по правилу бива да *-*eiūo-* > *-*ēuo-* > *-*ēo-* > *-eu-* и да *-*eiūō-* > *-ēūō-* > *-ēō-* > *-eō-*, а да **-eiūa* > *-*ēūa* > *-īva* и да **-eiūī-* > *-*ēūī-* > *-(ī(v))ī-*; в. нпр. WEISS 2009: 101, 143, 154. Парадигма [1] да се, према томе, само једним дијелом приписати дјејству гласовних промјена, али не и другим, пошто оно не може објаснити постање облика gen. sg. *oleī*, nom. acc. voc. pl. *olea* и dat. / abl. pl. *oleīs* (гдје против правила бива да **-eiūī-* > *-eī-* и да **-eiūa* > *-ea*).

Постање ових, незаконмјерних облика се приписује обично дјејству аналогије:

[4] nom.	<i>oleum</i>		<i>olīva</i>	>>	<i>olea</i>
gen.	<i>ol(ī(v))ī</i>	>>	<i>oleī</i>		<i>oleōrum</i>
dat.	<i>oleō</i>		<i>ol(ī(v))īs</i>	>>	<i>oleīs</i>
acc.	<i>oleum</i>		<i>olīva</i>	>>	<i>olea</i>
voc.	<i>oleum</i>		<i>olīva</i>	>>	<i>olea</i>
abl.	<i>oleō</i>		<i>ol(ī(v))īs</i>	>>	<i>oleīs</i>

услијед које би се *olīv-* уједначило са *ole-* тако да у свим падежима пред завршетком буде *ole-*; в. SZEMERÉNYI 1989: 122.

Пореди се новија промјена лат. *deus* ‘бог’:

[5] nom.	<i>deus</i>		<i>d(ī(v))ī</i>	>>	<i>deī</i>
gen.	<i>d(ī(v))ī</i>	>>	<i>deī</i>		<i>deōrum</i>
dat.	<i>deō</i>		<i>d(ī(v))īs</i>	>>	<i>deīs</i>
acc.	<i>deum</i>		<i>deōs</i>		
voc.	<i>dīve</i>	>>	<i>dee</i> (<i>/deus</i>)		<i>d(ī(v))ī</i>
abl.	<i>deō</i>		<i>d(ī(v))īs</i>	>>	<i>deīs</i>

гдје се *dīv-* уједначило са *de-* тако да је у свим падежима пред завршетком *de-*; в. DE VAAN 2008: 167sq.

Штавише, и у једном и у другом случају уједначавање функционише у правцу и једне и друге основе па тако бива да уједначавањем од парадигме [2] постане и парадигма [4] и прадигма [6] (в. испод) а од парадигме [3] и парадгима [5] и парадгима [7] (в. испод).

Упореди:

[6] nom.	<i>oleum</i>	>>	<i>olīvum</i>	<i>olīva</i>	
gen.	<i>ol(ī(v))ī</i>			<i>oleōrum</i>	>> <i>olīvōrum</i>
dat.	<i>oleō</i>	>>	<i>olīvō</i>	<i>ol(ī(v))īs</i>	
acc.	<i>oleum</i>	>>	<i>olīvum</i>	<i>olīva</i>	
voc.	<i>oleum</i>	>>	<i>olīvum</i>	<i>olīva</i>	
abl.	<i>oleō</i>	>>	<i>olīvō</i>	<i>ol(ī(v))īs</i>	

гдје се није *olīv-* уједначило са *ole-* него се управо *ole-* уједначило са *olīv-* тако да је у свим падежима пред завршетком *olīv-*.

Пореди се:

[7] nom.	<i>deus</i>	>>	<i>dīvus</i>	<i>d(ī(v))ī</i>	
gen.	<i>d(ī(v))ī</i>			<i>deōrum</i>	>> <i>dīvōrum</i>
dat.	<i>deō</i>	>>	<i>dīvō</i>	<i>d(ī(v))īs</i>	
acc.	<i>deum</i>	>>	<i>dīvum</i>	<i>deōs</i>	>> <i>dīvōs</i>
voc.	<i>dīve</i>			<i>d(ī(v))ī</i>	
abl.	<i>deō</i>	>>	<i>dīvō</i>	<i>d(ī(v))īs</i>	

гдје се, опет, није *dīv-* уједначило са *de-* него се управо *de-* уједначило са *dīv-* тако да је у свим падежима пред завршетком *dīv-*.

(У класичном латинитету постоји и *olīvum* и *dīvus* поред *oleum* и *deus*, али се облици *olīvum* и *dīvus* налазе рјеђе него *oleum* и *deus*; в. TLL V 1 1649sq., IX 2 567.)

Што се тиче лат. *oleum* и *olīvum*, романски језици имају континуанте који потичу од облика парадигме [1]. Дјејством гласовних промјена та парадигма у вулгарном латинитету дала би:

[8] nom.	<i>oliu(m)</i>	<i>olia</i>
gen.	<i>oliī(olī, в. доле)</i>	<i>oliōru(m)</i>
dat.	<i>oliō</i>	<i>oliīs</i>
acc.	<i>oliu(m)</i>	<i>olia</i>
voc.	<i>oliu(m)</i>	<i>olia</i>
abl.	<i>oliō</i>	<i>oliīs</i>

а то бива због тога што је у вулгарном латинитету лат. *e* у хијату правилно слабило у *i* а лат. *m* на крају почињало је да се губи; в. тач. 3.1 д горе.

У прароманском парадигма [8] услијед гласовних и обликовних промјена дала би:

[9] nom.	<i>*olīu</i>	<i>*olīa</i>
gen.	(<i>*olīi(/olī, в. доле)</i>)	<i>*olīoru</i>)
dat.	(<i>*olīo</i>	<i>*olīis</i>)
acc.	<i>*olīu</i>	<i>*olīa</i>
voc.	(<i>*olīu</i>	<i>*olī</i>)
abl.	(<i>*olīo</i>	<i>*olīis</i>)

а то бива, што се гласова тиче, због тога што је у прароманском вулг. лат. *ō* у склопу замјене вокалског квантитета квалитетом правилно одмијењено са **o*, што се вулг. лат. *i* у хијату правилно редуковало у **ī* и што се лат. *m* на крају ријечи у потпуности изгубило, а, што се облика тиче, због тога што су се у прароманском почели губити коси падежи вулг. лат. парадигме; в. тач. 3.1 ж горе.

Као што је речено у тач. 3.1 з горе, од облика *nom. / acc. sg. *oliu* да се правилно извести стоск. *òglio*, млет. *ò(g)io*, сард. *odzu* док се порт. *óleo*, шп. *óleo*, кат. *oli*, окц. *oli*, стфр. *oile*, фр. *huile*, ит. *olio* не да правилно извести ни од једног облика парадигме [9]. Закономјеран исход био би порт. *olho*, шп. *ojo*, кат. *ull*, окц. *uelh*, фр. *œil*, ит. *òglio*, а то би се једним дијелом поклопило са исходом лат. *oc(u)lus* ‘око’ пошто у западнором. језицима по правилу бива да се у интервокалској позицији слије вулг. лат. *cl* и *li*; уп. порт. *olho* ‘око’, шп. *ojo* ‘око’, кат. *ull* ‘око’, окц. *uelh* ‘око’, фр. *œil* ‘око’, ит. *òcchio* ‘око’.

Незакономјерни облици приписују се стога или хомонимијском сукобу са ријечи за ‘око’ или – услијед значаја које уље има у хришћанској вјери – утицају тросложног цркв. лат. *oleum* на двосложно пром. **oliu* (што је наводно учинило да и тај облик буде тросложен, тј. **oliu*); в. тач. 3.4 а горе. И једно и друго је могуће, али је и *ad hoc*.

У вези с тим, хтио сам да опазим да би се кат. *oli* и окц. *oli* уредно дало извести од лат. *oleum*, тј. вулг. лат. *oliu(m)* под претпоставком да је оно наслијеђено од облика контрахованог генитива сингулара, тј. *olī* > *olī̄*; уп. нпр. *filiī* > *filī* од лат. *filius* ‘син’. Нипошто није типичан случај да ријеч у романским језицима буде наслијеђена од облика вулгарнолатинског контрахованог генитива сингулара, али није ни нечувен јер, по свему судећи, то исто биљежи и лат. *hordeum*, тј. вулг. лат. (*h*)*ordiu(m)* ‘јечам’ (REW⁵ 4180); наимае, од *gen. sg. (h)ordī* > (*h*)*ordī̄* да се извести кат. *ordi* ‘јечам’ и окц. *ordi* ‘јечам’.

(Од вулг. лат. *gen. sg. olī* или *olī̄* вјероватно потичу и позајмљенице у герм. језицима; в. тач. 3.1 ђ горе. Не чуди што је, како се чини, облик генитива сингулара и наслѣдован и заиман јер се и у случају лат. *hordeum* и у случају лат. *oleum* ради о производима који се обично купују на мјеру па су се у свакодневном говору, како мисли и HERZOG 1904: 104, морали нарочито често јављати у партитивном генитиву, као нпр. у изразима типа (*sc. tres modii hordei* > (*h*)*ordī̄* > (*h*)*ordī̄* или (*sc. sextārius olei* > *olī̄* > *olī̄*).

У прароманском вулг. лат. *gen. sg. olī* дао би **oli* (одакле правилно кат. *oli* и окц. *oli*), а то би у парадигми [9] био једини облик са другачијом основом и, као такав, могао је довести до дјејства аналогичје:

[10] <i>nom.</i>	* <i>oliu</i>	>>	* <i>oliu</i>	* <i>olīa</i>	>>	* <i>olīa</i>
<i>gen.</i>	(* <i>oli</i>			* <i>olīoru</i>	>>	* <i>olīoru</i>)
<i>dat.</i>	(* <i>olīo</i>	>>	* <i>olio</i>	* <i>olīis</i>	>>	* <i>olīis</i>)
<i>acc.</i>	* <i>olīu</i>	>>	* <i>oliu</i>	* <i>olīa</i>	>>	* <i>olīa</i>)
<i>voc.</i>	(* <i>olīu</i>	>>	* <i>oliu</i>	* <i>olī</i>	>>	* <i>olīa</i>)
<i>abl.</i>	(* <i>olīo</i>	>>	* <i>olio</i>	* <i>olīis</i>	>>	* <i>olīis</i>)

услијед које би се **olī-* уједначило са **oli* тако да у свим падежима пред завршетком буде *oli-*; пореди се нпр. аналогичја у [6] и [7] гдје такође бива да се парадигма уједначи према облику генитива сингулара.

Ако је тако, онда би се од облика аналошког пром. ном. / асс. sg. **qliu* и пром. ном. pl. **qlia*, дало – без излишних претпоставки о сукобу хомонима и утицају црквених облика на пучке – извести и остале „незакономјерне” облике у романским језицима, тј. порт. *óleo*, шп. *óleo*, ит. *olio* (од пром. ном. / асс. sg. **qliu*) и стфр. *oile*, фр. *huile* (од пром. ном. / асс. pl. **qlia*).

4.2. Опаска 2

(Што се тиче тога да је стсл. оџн / оџн зајмљено од лат. *oleum*, да је струс. оџн, рус. *олеј*, блр. *алей*, укр. *о́лія* зајмљено од лат. *oleum* или ствњ. *olei*, а да је јат и у једним и у другим облицима резултат наводног уплива сл. **lějo* ‘лијем’.)

Што се тиче старословенских и источнословенских облика, могуће је на први поглед закључити три ствари: прво, да је из културноисторијских разлога вјероватније да је струс. оџн, рус. *олеј*, блр. *алей*, укр. *о́лія* зајмљено од стсл. оџн него од лат. *oleum* или од ствњ. *olei*; друго, да је из културноисторијских разлога такође вјероватније да је стсл. оџн / оџн зајмљено од лат. *oleum* него од ствњ. *olei*; и треће, да нема никаквих позитивних доказа, што се јата у стсл. оџн тиче, да је овај глас настао услед уплива сл. **lějo* ‘лијем’. (То је, јасно, само пуко нагађање.)

Остаје стога да се разјасни то како је при заимању лат. *oleum* дало стсл. оџн / -џн (и, нарочито, љ у стсл. оџн).

У вези с тим имам да опазим да стсл. позајмљенице од грчких ријечи које завршавају на -αιος [-eos], -αιον [-eon] и -ευς обично имају завршетак -џн / -џн као и стсл. оџн / оџн, уп. нпр. грч. φαρισαῖος → стсл. фарисџн / фарисџн ‘фарисеј’ (LPSGL 1085), грч. ἔλαιον → стсл. кџн / џн / кџн ‘уље’ (op. cit. 1155), грч. ἱερεὺς → стсл. нџн / нџн ‘свештеник’ (op. cit. 277), итд.

Ако је тако, онда стсл. -џн / -џн може бити од лат. *-eum* по истом правилу по којем је и стсл. -џн / -џн од грч. -αιος [-eos], -αιον [-eon], -ευς; према томе, стсл. оџн / оџн да се од лат. *oleum* извести правилно и без потребе за излишним претпоставкама као што је уплив сл. **lějo* (или унакрштање са грч. ἔλαιον, што се у литератури такође налази).

Друго је питање оно систематско, тј. како је уопште настао јат у именицама које у старословенском имају -џн од лат. *-eum* и грч. -αιος, -αιον, -ευς. У српскохрватским позајмљеницама из грчког и латинског постоји слична појава која се зове „псеудо-јат”; в. Лигорио 2015 (и нарочито стр. 65). Вјерујем да би се могло показати да је и у овим случајевима по сриједи „псеудо-јат”, али то остављам за неки будући рад јер у овом више нема мјеста.

Било како било, културноисторијски разлози јасно говоре у прилог томе да су стари Словени назив за маслиново уље зајмили много прије Ћирила и Методија.

4.3. Опаска 3

(Додатак уз опаску 2.)

У Марулићевој *Југиџи* постоји хапакс *ули* који се налази стиху 1117, тј. [sc. *Judita*] *pripravi obeda: kruh, uli, pargu, sir*; в. Могуш 2001: 307. Пошто у *Југиџи* иначе стоји *drivje* за *дрвље*, *zdravje* за *здравље* и слично, ERHSJ III 543 тврди да *uli* стога не може да стоји за *уље* (јер би се према *drivje*, *zdravje* и сл. очекивало *ије*) него да мора бити подударно са стсл. оџн (с тим да је *и* постало унакрштењем првобитног чак. **oli* = стсл. оџн са сх. *уље*, одакле онда

uli), али много је вјероватније, ја мислим, да је по сриједи просто позајмљенца од сх. дијал. *ули* што се налази по различитим сјеверночакавским говори-ма и постаје, као и сх. *уље*, правилно од лат. *oleum*; в. тач. бд у од. 4.3 доле.

4.4. Опаска 4

(Што се тиче тога да је сх. *уље* зајмљено од лат. *oleum* тако што је ном. пл. *olea* наводно забуњен за сл. gen. sg. *уља*, одакле је онда изведен ном. sg. *уље*; в. тач. 3.4 в горе.)

По правилу бива да се номинатив плурала лат. *o*-основа средњег рода забуни за номинатив сингулара сх. *a*-основа а не за генитив сингулара сх. *o*-основа; в. нпр. LIGORIO 2014: 57. Таквих случајева међу сх. латинизмима и романизмима има врло много; уп. нпр. лат. ном. пл. *cirra* → сх. дијал. f. sg. *кѣра* ‘реса’, лат. ном. пл. *palatia* → сх. дијал. f. sg. *уолача* ‘палата’, лат. ном. пл. *scrinia* → сх. дијал. f. sg. *скрѣња* ‘ковчег’, итд.

Осим тога треба уочити и *у* у сх. *уље*. Заимање од лат. *olea* не би објаснило ни дужину тог вокала јер по правилу бива да се лат. *VleV* и *VliV*, тј. праром. **VļiV*, зајми као сх. *Vљ(V)*; в. нпр. LIGORIO 2013: 359. Таквих случајева такође има врло много; уп. нпр. лат. ном. пл. *novālia* → сх. дијал. f. sg. *Новѣља*, лат. ном. пл. *nucālia* → сх. дијал. f. sg. *Ноѣља*, лат. ном. пл. *rōsālia* → сх. f. pl *русаље* (= *русѣље*) ‘Духови’, итд.

Није оправдано, према томе, претпоставити да би се и метаплазам и вокалски квантитет повео неким другим, посебним обрасцем само у случају лат. *olea*.

Но, сх. *уље* ипак се да правилно извести од лат. *oleum*, а то бива управо посредством пром. **ǫliu*; в. тач. 4.1 горе.

Под претпоставком да се заимање десило након промјене сл. **ǣ*, **ē* у сл. **ō* а прије промјене сл. **ō* у сл. **ū* (в. нпр. HOLZER 2011: 35, 54), пром. **ǫliu* правилно би дало сх. *уље* на слједећи начин:

1. пром. **ǫliu* > далм. ром. **ǫliu*, тако што се у далматороманском вокал под нагласком у отвореном слогу правилно дужи (в. HOLZER 2011: 27), као нпр. и у (лат. *Pōla* >) пром. **Pōla* > далм. ром. **Pōla*;

2. далм. ром. **ǫliu* → сл. **ǫlije*, тако што се ром. **ō* правилно одомаћи-ло као сл. **ō* (в. HOLZER 2011: 35), као нпр. и у далм. ром. **Pōla* → сл. **Pōlju*, што се далм. ром. нагласак правилно одомаћио као сл. акут (*op.cit.* 36) и што се далм. ром. **-iu* одомаћио као сл. **-ije* (> **-ije*, в. нпр. VAILLANT 1974: 392–404);⁷

3. сл. **ǫlije* > сл. **ǫlije*, тако што **ō* правилно даје **ū* (в. нпр. HOLZER 2011: 54), као нпр. и у сл. **Pōlju* > *Pūlji* (одакле касније сх. *Пуљ*);

4. сл. **ǫlije* > сл. **ǫlije*, тако што **i* правилно даје **i* (в. HOLZER 2011: 59);

5. сл. **ǫlije* > сл. **ǫlije*, тако што се стари акут правилно укида а вокал под акутом правилно се крати (в. HOLZER 2011: 74).

Од сл. **ǫlije* затим правилно постаје и сх. *уље* и дијал. *уље*, *уљѣ*, *ује*, *ули*, итд.

6а. Сл. **ǫlije* > сх. *уље*, тако што се **i* правилно губи (в. HOLZER 2011: 77), што се по губитку **i* први слог компензацијски правилно дужи (в. нпр. LESKIEN 1914: 201) и што се **lj* другим јотовањем правилно сажима у **l* (в. HOLZER 2011: 85), па тако имамо *ǫlje* > *ūlje* > *ūle* = *уље*, за што код Вука поред *уље* уп. нпр. и *зѣље* (Вук 1818: 229).

⁷ Овај суфикс у нашим старијим романизмима налази се још и у *Жирје* што се обично изводи из лат. *gyrus* ‘круг’ (ERHSJ I 13), али, судећи према *уље* < *oleum*, можда ће ипак прије бити од лат. **gyreus* ‘кружан’.

6б. Сл. **ũljje* > сх. дијал. *ũlje* (Прчањ, Дубровник), тако што се **ĩ* правилно губи и што се **lj* другим јотовањем правилно сажима у **l'*, као у тач. ба горе, али – за разлику од тога – у овом случају нема компензацијског дужења, па тако имамо *ũlje* > *ũle* = *ũlje*, за што у Прчању и Дубровнику поред *ũlje* уп. нпр. и *зѣље* (REŠETAR 1900: 65).

6в. Сл. **ũljje* > сх. дијал. *ũljē* (Вргада), тако што се **ĩ* правилно губи, тако што се по губитку **ĩ* други слог компензацијски правилно дужи (в. нпр. КАРОВИЋ 2015: 588sqg.) и тако што се **u* пред сонантом правилно дужи (при чему настаје неоакут, в. *op.cit.* 554 sqg.), па тако имамо *ũljē* > *ũljē* (> *ũl'ē?*) = *ũljē*, за што на Вргади поред *ũljē* уп. нпр. и *зѣљē* (JURIŠIĆ 1973: 243).

6г. Сл. **ũljje* даје сх. дијал. *ũje* (Брусје), тако што се што се **ĩ* правилно губи и тако што се *u* пред сонантом правилно дужи (при чему настаје дуги силазни), као у тач. бг горе, али – за разлику од тога – у овом случају нема компензацијског дужења дочим се **lj* другим јотовањем правилно сажима у **l'* одакле онда постаје *j*, па тако имамо *ũlje* > *ũlje* > *ũje* = *ũje*, за што у Брусју поред *ũje* уп. нпр. и *зѣје* (DULČIĆ-DULČIĆ: 735).

6д. Сл. **ũljje* даје сх. дијал. *ũli* (Омишаљ), тако што се **ĩ* правилно губи и тако што се по губитку **ĩ* други слог компензацијски правилно дужи, као у тач. бв горе, али, – за разлику од тога – нема дужења пред сонантом дочим се *-jē* путем *-jī* сажима у *-ū*, па тако имамо *ũljē* > *ũljī* > *ũlī* = *ũli*, за што у Омишљу поред *ũli* уп. нпр. и *зелū* (MAHULJA 2006: 392, са другачијим акцентом).

(Све промјене у тач. 1 до 6 јављају се у хронолошки тачном реду; в. HOLZER 2011.)

Облици са компензацијским дужењем (в. тач. ба, бв, бд горе) показују да је далм. ром. **-iu* одомаћено управо као сл. **-ije* а не као **-je* јер се из пра-облика попут **ǫlje* > **ũlje* > **ũlje* не би дало извести ни *ū* у сх. *ũlje* ни *ē* у сх. дијал. *ũljē* ни (*j*)*ē* > (*j*)*ū* > *ū* у сх. дијал. *ũli*.

Сх. дијал. *ũje*, gen. sg. *ũla* из Белог на Цресу остаје ми нејасно, али, што год да је по сриједи, вјероватно ће бити иста појава као и у слн. дијал. *ǫl*, gen. sg. *ǫla*. Што се тога тиче, слн. *ǫlje* веома личи на сх. *ũlje*, али, колико ја успијевам да разбистрим, не да се извести од пром. **ǫliu* на исти начин као и сх. *ũlje* јер би исход у том случају ваљда морао да гласи *ũlje*.

Но, сличност је свакако превелика да би била случајна; питам се, према томе, да ли може бити да је слн. *ǫlje* зајмљено са истог извора као и сх. *ũlje* и на исти начин као и сх. *ũje* (тј. помоћу сл. **-ije*) али у неко друго доба? можда када се већ било оформило слн. *ǫ* помоћу којег је онда вокал романског предлошка могао бити апроксимиран?

5. Закључак. Сх. *ũje* да се *ũ* правилно извести од лат. *oleum*, а то по мом мишљењу бива под три кључне претпоставке: прво, да је лат. *oleum* зајмљено посредством пром. **ǫliu* (које се налази иза облика поменутих у од. 4.1 горе); друго, да је пром. **ǫliu* постало далм. ром. **ǫliu* (што у далматороманском бива услјед правилног дужења наглашених вокала у отвореном слогу које се налази и у многим другим далматизмима); и треће, да је далм. ром. **ǫliu* зајмљено као сл. **ǫl-ije* (> **ũl-ije*) (при чему *-iu* није просто зајмљено него је управо одмијењено, и то суфиском *-ije* (> *-ije*), чије присуство у сх. *ũje* уосталом може да се реконструише и на темељу различитих квантитативних појава које се налазе у сх. *ũje* и дијал. *ũlje*, *ũljē*, *ũje*, *ũli*).

6. ДОДАТАК: ЕТИМОЛОШКО ОКРУЖЕЊЕ СХ. *ЎЉЕ*

- супстр. ? ‘уље’
 → јерм. *ewl* ‘уље’?? [3.3 а]
 → мик. *e-ra-wo* /*elaion*/ ‘уље’, грч. *ἔλαιον* ‘уље’, кип. *ἔλαιφον* ‘уље’ [3.1 а]
 → лат. **eleiçom* ‘уље’ [3.1 б]
 > лат. *oleum* ‘уље’ [3.1 в]
 → стсл. *оѡѡн / оѡен* ‘уље’ [4.2]
 → струс. *оѡѡн* ‘уље’, рус. *олѣй* ‘уље’, укр. *оли́я* ‘уље’? [4.4]
 → рум. *uléi* ‘уље’ [3.2 ж]
 > вулг. лат. *oliu(m)* ‘уље’ [3.1 д]
 > пром. **olji* ‘уље’ [3.1 ж]
 > сттоск. *òglio* ‘уље’, млет. *ò(g)io* ‘уље’, сард. *odzu* ‘уље’ [3.1 з]
 → алб. *vaj* ‘уље’, гег. *voj* ‘уље’ [3.1 и]
 > лат. дијал. **olevum* ‘уље’ [3.1 г, 3.3 б]
 → велш. *olew* ‘уље’, брет. *oleo* ‘(црквено) уље’ [3.1 г]
 → гот. *alēw* ‘уље’?? [3.3 б]
 → стсл. *ѡѡн / ѡѡн / ѡѡен* ‘уље’, стсрп. *ѡѡо* ‘(црк.) уље’ [3.2 ђ]
 → сх. дијал. *јелеј* ‘(црк.) уље’, буг. *елѣй* ‘(црквено) уље’ [3.2 е]
- лат. gen. sg. **eleiui* ‘уље’ [4.1]
 >> лат. gen. sg. *olei* ‘уље’ [4.1]
 >> вулг. лат. gen. sg. *olii / oli* ‘уље’ [4.1]
 > пром. gen. sg. **olji / oli* ‘уље’ [4.1]
 > кат. *oli* ‘уље’, окц. *oli* ‘уље’ [3.4 а, 4.1]
 ⇒ пром. ном. / асс. sg. **olju* ‘уље’ [4.1]
 > порт. *óleo* ‘уље’, шп. *óleo* ‘уље’, ит. *olio* ‘уље’ [3.4 а, 4.1]
 → буг. *òлио* ‘уље’ [3.2 ж]
 → сл. **ōl-ije* ‘уље’ [4.3]
 > сх. *ўље*, дијал. *ўље, ўльѣ, ўје, ўлї*, итд. [4.3]
 → слн. *ōl-je* ‘уље’? [4.3]
 ⇒ пром. ном. / асс. pl. *olia* ‘уље’ [4.1]
 > стфр. *oile* ‘уље’, фр. *huile* ‘уље’ [3.4 а, 4.1]
 → сренг. *oile* ‘уље’, енг. *oil* ‘уље’ [3.2 а]
- стенг. *ele* ‘уље’, нтумб. *æle* ‘уље’, стфриз. *olie* ‘уље’, стфриз. *olie* ‘уље’, хол. *olie* ‘уље’, стсакс. *oli* ‘уље’, срнњ. *olie* ‘уље’, ствњ. *oli / ole / olei* ‘уље’, њем. *Öl* ‘уље’ [3.1 ђ]
 → шв. *olja* ‘уље’, норв. *olje* ‘уље’ [3.2 в]
 → чеш. *olej* ‘уље’, слк. *olej* ‘уље’, глуж. *wolij* ‘уље’, длуж. *wolej* ‘уље’, пољ. *olej* ‘уље’ [3.2 б]
 → мађ. *olaj* ‘уље’ [3.2 г]
 → сх. дијал. *òlāj* ‘ланено уље’ [3.2 д]
- лат. ном. / асс. pl. **eleiça* ‘уље’ [3.1 б]
 >> лат. ном. / асс. pl. *olea* ‘уље’ [4.1]
 >> вулг. (и ср.) лат. ном. / асс. pl. *olia* ‘уље’ [4.1]
 > праром. **olija* ‘уље’ [3.1 ж]
 → позно стнорд. *olea / olia* ‘уље’ [3.1 е]

(Облици који су ближе обрађени у овом раду одштампани су **масним** словима.)

СКРАЋЕНИЦЕ

*	(реконструисан облик)	<<	<i>неправилно њосѡаје ог</i>
?	(упитно)	→	<i>зајмљено као</i>
>	<i>правилно даје</i>	←	<i>зајмљено ог</i>
<	<i>правилно њосѡаје ог</i>	⇒	<i>изводи, траги</i>
>>	<i>неправилно даје</i>	⇐	<i>изведено, изѡрађено ог</i>
ав.	авестијски	ром.	романски
алб.	албански	рум.	румунски
блр.	бјелоруски	рус.	руски
брет.	бретонски	сард.	сардинијски
буг.	бугарски	сл.	словенски
велш.	велшки	слк.	словачки
вулг. лат.	вулгарнолатински	слн.	словеначки
гег.	гегијски	сренг.	средњоенглески
глуж.	горњолужички	ср. лат.	средњолатински
гот.	готски	срњ.	средњонискоњемачки
далм. ром.	далматоромански	ствњ.	старовисокоњемачки
дијал.	дијалекатски	стенг.	староенглески
длуж.	доњолужички	стинд.	староиндијски
енг.	енглески	стлат.	старолатински
ит.	италијански	стнорд.	старонордијски
јерм.	јерменски	струс.	староруски
кат.	каталонски	стеакс.	старосаксонски
кип.	кипарски	стсл.	старословенски
лат.	латински	стерп.	старосерпски
литв.	литвански	сттоск.	старотоскански
мађ.	мађарски	стфр.	старофранцуски
мик.	микенски	стфриз.	старофризијски
млет.	млетачки	супстр.	супстратски
норв.	норвешки	сх.	српскохрватски
нтумб.	нортумбријски	тоск.	тоскијски
њем.	њемачки	укр.	украјински
окц.	окцитански	фр.	француски
пие.	праиндоевропски	хол.	холандски
пит.	праиталски	цркв. лат.	црквенолатински
пољ.	пољски	чак.	чакавски
порт.	португалски	чеш.	чешки
пром.	праромански	шв.	шведски
псл.	прасловенски	шп.	шпански

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- БЕР: *Български етимологичен речник*, I–VIII. Софија: Българска академија на науките – Институт за български език, 1971–2018.
- ВУК 1818: Караџић, Вук Ст. *Српски рјечник истиљкован њемачким и латинским ријечима*. Беч: bei den P. P. Armeniern, 1818.
- ДАНИЧИЋ, Ђуро. *Рјечник из књижевних сјџарина српских*, I–III. Београд: Државна штампарија, 1863–64.
- ЛИГОРИО, Орсат. Такозвани псеудојат у далматској романштини и балканском латинитету. *Јужнословенски филолоџ* LXXI/3–4 (2015): 43–72.
- ФАСМЕР, Макс. *Этимологический словарь русского языка*, I–IV. Москва: Прогресс, 1986–87. (Перевод с немецкого и дополнения члена корреспондента АН СССР О. Н. Трубачева.)
- *
- ADAMS, James N. *The Regional Diversification of Latin, 200BC–AD600*. Cambridge: University Press, 2007.
- ALKIRE, Ti, Carol ROSEN. *Romance Languages: A Historical Introduction*. Cambridge: University Press, 2010.
- БЕЕКЕС, Robert S. *Etymological Dictionary of Greek*, I–II. Leiden – Boston: Brill, 2010. (With the Assistance of L. van Beek.)
- BENKÓ, Loránd. *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1993.
- BORYŚ, Wiesław. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005.
- BRÜCKNER, Alexander. Verkannte Lauterscheinungen. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* 45/4 (1913): 290–325.
- CHANTRAINE, Pierre. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque : Histoire des mots*. Paris: Klincksieck, 1968–80.
- CIORANESCU, Alejandro. *Diccionario etimológico rumano*. Madrid–Tenerife: Gredos, 1966.
- DECH: Joan Corominas. *Diccionario etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos, 1980–91. (Con la colaboración de José A. Pascual.)
- DEI: Carlo Battisti, Giovanni Alessio. *Dizionario etimologico italiano*, I–V. Firenze: G. Barbera, 1954.
- DEL: Joan Coromines. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial–La Caixa, 1980–91. (Amb la col·laboració de Joseph Gulsoy i Max Cahner, i l'auxili tècnic de Carles Duarte i Àngel Satué.)
- DELI²: Manlio Cortelazzo, Paolo Zolli. *Il nuovo etimologico: DELI – Dizionario etimologico della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli, 1999².
- DENSUSIANU, Ovide. *Histoire de la langue roumaine : Les origines*. Paris: E. Leroux, 1901.
- DULČIĆ, Jure, Pere DULČIĆ. Rječnik bruškog govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7/2 (1985): 373–746.
- ERHSJ: Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, I–IV. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971–74.
- ERNOU, Alfred, Antoine MEILLET. *Dictionnaire étymologique de la langue latine*. Paris: Klincksieck, 1959⁴.
- ESJS: *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, I–XIX. Praha: Academia – Tribun EU, 1989–2018.
- ESSJ: France Bezlaj. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–V. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti – Inštitut za slovenski jezik, 1977–2005.
- EWA: Gustav Meyer. *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, I–II. Strassburg: J. Trübner: 1891.
- EWSS: Franz Miklosich. *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien: W. Braumüller, 1886.
- FALK, Hjalmar Seierstedt, Alf TORP. *Norwegisch–dänisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: C. Winter, 1910–1911.
- FEW: Walther von Wartburg. *Französisches Etymologisches Wörterbuch*. <<https://apps.atilf.fr/lecteurFEW/index.php/site/index>> 20–30. 03. 2021.
- FRISK, Hjalmar. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I–III. Heidelberg: C. Winter, 1960–1972.
- FULK, Robert D. *A Comparative Grammar of the Early Germanic Languages*. Amsterdam – Philadelphia: J. Benjamins, 2018.
- GLUHAK, Alemko. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: A. Cesarec, 1993.

- HERZOG, Eugen. *Streitfragen der romanischen Philologie: Die Lautgesetzfrage zur französischen Lautgeschichte*. Halle: M. Niemeyer, 1904.
- HOLTHAUSEN, Ferdinand. *Altenglisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: C. Winter, 1963².
- HOLZER, Georg. *Glasovni razvoj hrvatskog jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2011.
- JACKSON, Kenneth. *Language and History in Early Britain: A Chronological Survey of the Brittonic Languages 1st to 12th c. A.D.* Dublin: Four Courts, 1994. (Reprint.)
- JURIŠIĆ, Blaž. *Rječnik govora otoka Vrgade*, II. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973.
- KAPOVIĆ, Mate. *Povijest hrvatske akcentuacije : Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska, 2015.
- KLUGE, Friedrich. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin – New York: W. de Gruyter, 1989²². (Unter Mithilfe von Max Bürgisser und Bernd Gregor, völlig neu bearbeitet von Elmar SEEBOLD.)
- KORTLANDT, Frederik H. H. Armenian ewl ‘oil’. *Aramazd* 3/1 (2008): 40–41.
- KRÁLIK, Ľubor. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: Veda, 2015.
- KRETSCHMER, Paul. Die frühesten sprachlichen Spuren von Germanen. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 69 (1948): 1–25.
- LANDI, Addolorata. *Gli elementi latini nella lingua albanese*. Napoli: Edizioni scientifiche italiane, 1989.
- LEHMANN, Winfred P. *A Gothic Etymological Dictionary*. Leiden: Brill, 1986.
- LESKIEŃ, August. *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache: Lautlehre, Stammbildung, Formenlehre*, I. Heidelberg: C. Winter, 1914.
- LIGORIO, Orsat. Nešto o akcentu dalmato-romanskih relikata. *Croatica et Slavica Iadertina* 9/2 (2013): 353–363.
- LIGORIO, Orsat. *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistici*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2014. (Doktorski rad.)
- LPSGL: Franz Miklosich. *Lexicon Palaeoslovenico–Graeco–Latinum*. Vindobonae: Gu. Braumueller, 1962–65.
- MACHADO, José Pedro. *Dicionário etimológico de língua portuguesa*, I–V. Lisboa: Horizonte, 1977³.
- MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Československá akademie věd, 1957².
- MAHULJA, Ivan. *Rječnik omišaljskog govora*. Rijeka – Omišalj: Riječki nakladni zavod – Općina Omišalj, 2006.
- MARETIĆ, Tomislav. *Gramatika hrvatskog ili srpskog književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska, 1963³.
- MARTIROSYAN, Hrach. *Etymological Dictionary of the Armenian Inherited Lexicon*. Leiden – Boston: Brill, 2010.
- MATZINGER, Joachim. Altarmenisch ewl/iwl ‘Öl’. *In the Orient where the gracious light...* [Fs. Pisowicz], 71–72. (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2006.)
- MOGUŠ, Milan. *Rječnik Marulićeve Judite: U spomen 500. obljetnici završetka pisanja Marulićeve Judite i 480. obljetnici njezina tiskanja*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2001.
- MUCH, Rudolf. Die Südmark der Germanen. *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 17 (1893): 1–136.
- OLSEN, Birgit Anette. *The Noun in Biblical Armenian: Origin and Word-formation, with Special Emphasis on the Indo-European Heritage*. Berlin: de Gruyter, 1999.
- OREL, Vladimir. *Albanian Etymological Dictionary*. Leiden – Boston – Köln: Brill, 1988.
- PAGLIARULO, Giuseppe. On the Etymology of Gothic alew. *Journal of Germanic Linguistics* 31/2 (2019): 201–212.
- PEDERSEN, Holger. *Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen*, I–II. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1909–1911.
- POLOMÉ, Edgar C. Two Etymological Notes. *Sprachwissenschaftliche Forschungen: Festschrift für Johann Knobloch*, 309–323. (Innsbruck: Innsbrucker Ges. zur Pflege d. Geisteswissenschaft, 1985.)
- REŠETAR, Milan. Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten. Wien: A. Hölder, 1900. (Südslavische Dialektstudien I.)
- REW⁵: Wilhelm Meyer-Lübke. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: C. Winter, 1972⁵.
- ROCCHI, Luciano. *Latinismi e romanismi antichi nelle lingue slave meridionali*. Udine: Campanotto, 1990.

- ROHLFS, Gerhard. *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti: Fonetica*. Torino: Einaudi, 1966. (Traduzione di Salvatore Persichino.)
- SCHRIJVER, Peter. *Studies in British Celtic Historical Phonology*. Amsterdam – Atlanta, GA: Rodopi, 1995.
- SCHUSTER-ŠEW, Heinz. *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, I–XXIII. Bautzen: Domowina-Verlag, 1978–89.
- SEW: Erich Berneker. *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: C. Winter, 1908–13.
- SKOK, Petar. Zum Balkanlatein IV. *Zeitschrift für romanische Philologie* 54 (1934): 175–215, 424–499.
- SNOJ, Marko. *Slovenski etimološki slovar*³ (= 2015³). <<https://fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar>> 20–30. 03. 2021.
- SOLMSEN, Friedrich. *Gotisch alew. Indogermanische Forschungen* 5 (1985): 344–345.
- SZEMERÉNYI, Oswald. *An den Quellen des lateinischen Wortschatzes*. Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 1989.
- UHLENBECK, Christianus Cornelius. *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch der gotischen Sprache*. Amsterdam: J. Müller, 1900².
- UNTERMANN, Jürgen. Über die historischen Voraussetzungen für die Entlehnung von got. *alew. Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 76 (1955): 390–399.
- TLL: *Thesaurus linguae Latinae*. <<http://www.thesaurus.badw-muenchen.de/tll-digital/tll-open-access.html>> 20–30. 03. 2021.
- DE VAAN, M. *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*. Leiden: Brill, 2008.
- VAILLANT, André. *Grammaire comparée des langues slaves : La formation des noms*, IV. Paris: Klincksieck, 1974.
- VASMER, Max. *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen*. Berlin: Akademie der Wissenschaften, 1944.
- VASMER, Max. *Russisches etymologisches Wörterbuch*, I–III. Heidelberg: C. Winter, 1953–58. (B. и Фасмер 1986–87 гопе.)
- VÄÄNÄNEN, Veikko. *Introduction au latin vulgaire*. Paris: Klincksieck, 1981³.
- VELČIĆ, Nikola. *Besedar bejske tramuntane*. Mali Lošinj – Beli – Rijeka: Katedra čakavskog sabora Cres-Lošinj – Tramuntana – Adamić, 2003.
- DE VRIES, Jan. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Leiden: Brill, 1977².
- DE VRIES, Jan. *Nederlands etymologisch woordenboek*. Leiden – New York – Köln: Brill, 1992³.
- WALDE, Alois, Johann Baptist HOFMANN. *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: C. Winter, 1938–54.
- WEISS, Michael. *Outline of the Historical and Comparative Grammar of Latin*. Ann Arbor – New York: Beech Stave, 2009.

Orsat Ligorio

REMARKS ON THE ETYMOLOGY OF LATIN *OLEUM* (ON BALKAN LATIN XIV)

S u m m a r y

The paper discusses three issues which feature in the etymology of Latin *oleum* ‘olive oil, oil’.

1. Can aberrant or so-called learned forms in Romance languages (Portuguese, Spanish *óleo* ‘oil’, Italian *olio* ‘oil’, Catalan, Occitan *oli* ‘oil’, Old French *oile* ‘oil’, French *huile* ‘oil’) in fact be derived from Latin *oleum* regularly? The paper argues that all aberrant forms are based on a Proto-Romance form such as **olīu* (instead of the expected **olju*) which can be explained without recourse to unnecessary assumptions, viz. as arising from the intraparadigmatic analogy based on the contracted form of genitive singular, **oli*.

2. Assuming Old Church Slavonic ѿѣн ‘oil’ was borrowed from Latin *oleum*, can ѣ (which is typically subject to a variety of ad hoc explanations) in fact be a regular reflex? The paper argues that *-eum* in *oleum* was subject to the same development as Greek *-αιος* [-eos], *-αιον* [-eon] and *-εως* which, when borrowed, typically yield Old Church Slavonic *-ѣн* and that, therefore, ѣ in ѿѣн should not be deemed as irregular or requiring extraordinary explanations.

3. Assuming Serbo-Croatian *ûlje* ‘oil’ was borrowed from Latin *oleum*, can it be derived regularly and in accordance with the hitherto known sound laws? The paper argues that it can, given three assumptions: 3a. that Latin *oleum* was borrowed via Proto-Romance **ɔliu* (which prefigures the forms mentioned in pt. 1 above), 3b. that Proto-Romance **ɔliu* developed into Dalmatian Romance **ɔliu* (which is a regular development, found in many other Dalmatian borrowings), and 3c. that Dalmatian Romance **ɔliu* was borrowed as Slavic **ǫl-ije* (> **ûl-ije*) (whereby *-iu* was replaced by *-ije* (> *-ije*), a productive suffix, rather than being simply borrowed as such.) Slavic *-ije* in Serbo-Croatian *ûlje* can also be reconstructed based on the different quantitative phenomena seen in dialectal forms such as *ûlje*, *ûljē*, *ûje*, *ûlī*.

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за класичне науке
Чика Љубина 18-20, 11000 Београд, Србија
orsat.ligorio@gmail.com

(Примљено: 5. априла 2021;
прихваћено: 12. маја 2021)